

УДК 343.985

О. І. Резнікова, аспірант лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

МІСЦЕ ВІКТИМОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ

У статті аналізуються сучасні криміналістичні уявлення про жертву злочину (потерпілого), підходи до визначення місця відомостей про неї у системі криміналістики.

Ключові слова: *жертва (потерпілий), віктимологія, криміналістична віктимологія, криміналістичне дослідження особи, криміналістична характеристика злочинів.*

Запорукою успішного розкриття і розслідування певних видів злочинів є криміналістичне дослідження особи потерпілого. Потерпілий (жертва злочину) є складним об'єктом пізнання у криміналістичному відношенні. Інформація про потерпілого набуває різного ступеня значущості залежно від категорії злочину, виду злочинного посягання, наявності або відсутності зв'язків між потерпілим і злочинцем. Жертва виступає первинним носієм інформації про злочинну подію, а в деяких випадках – навіть єдиним.

Першими важливість криміналістичного дослідження потерпілих усвідомили працівники правоохоронних органів, оскільки потерпілий завжди був ключовим елементом у процесі розслідування певних видів злочинів. Уже перші наукові праці з криміналістики містили конкретні рекомендації із використання у процесі розкриття та розслідування злочинів даних про потерпілого, відомостей про зв'язки потерпілого та злочинця, прийоми та методи встановлення відповідних фактичних даних та ін.¹ Йдеться про таких ви-

¹ Шиканов В. И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств : учеб. пособие / В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1979. – С. 7.

датних вчених, як Г. Гросс¹, М. С. Бокариус², І. М. Якимов³ та ін. Це були перші наукові рекомендації для практичних працівників правоохоронних органів. Новий етап розвитку криміналістичних знань про жертву злочину утворила наукова діяльність радянських криміналістів, які активно працювали над розвитком методик розслідування окремих видів злочинів (наприклад, вбивств). Зокрема, мова йде про таких вчених, як В. П. Колмаков⁴, Г. М. Муд'югін⁵, Д. П. Рассейкін⁶ та ін. У цей історичний період вчені-криміналісти активно досліджували особу потерпілого поруч із вирішенням певних проблем тактики і методики розслідування окремих видів злочинів, проте жертва злочинів ще не виступала самостійним об'єктом спеціального криміналістичного дослідження.

Сучасне уявлення про потерпілого, на думку Є. О. Центрова, формувалось під час дослідження таких основних проблем у криміналістиці: 1) розробка прийомів, методів, засобів, які покликані допомогти встановленню особи потерпілого за його залишками, прикметами, одягом, залишеними при ньому речами та іншими ознаками («криміналістична кадаврологія»); 2) отримання відомостей про спосіб життя, поведінку потерпілого; 3) дослідження зв'язків злочинця та його жертви, закономірностей таких зв'язків; 4) дослідження різноманітних ідеальних та матеріальних слідів, залишених після вчинення злочину; 5) активне застосування даних судової медицини та судової психіатрії під час криміналістичного

¹ Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс ; пер.: Л. Дудкин, Б. Зиллер. – Изд. 4-е, доп. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1908. – С. 832–837.

² Бокариус Н. С. Первоначальный осмотр трупа при милицейском и розыском дознании / Н. С. Бокариус. – Харьков : НКВД УССР, 1925. – С. 421–432.

³ Якимов И. Н. Практическое руководство к расследованию преступлений / И. Н. Якимов. – М., 1924. – С. 179.

⁴ Колмаков В. П. Расследование убийств : лекция / В. П. Колмаков. – М. : ВЮЗИ, 1958. – 75 с.

⁵ Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбужденным в связи с исчезновением потерпевшего : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г. Н. Мудьюгин ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М. : [Б. и.], 1962. – 17 с.

⁶ Рассейкин Д. П. Расследование преступлений против жизни. (Возбуждение уголовного дела, производство экспертиз) / Д. П. Рассейкин. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1965. – 185 с.

дослідження жертв; 6) судово-психологічні дослідження жертви злочинів у криміналістичних цілях, які зосередились навколо встановлення психологічних особливостей жертв злочинів та особливостей їх допиту, напрямів застосування судово-психологічної експертизи; 7) з'ясування ролі жертв у процесі розкриття та розслідування злочинів, їх участь у розшуку та затриманні злочинця; 8) віктимологічний напрям дослідження жертв злочинів¹.

На розвиток теоретичних положень та практичних рекомендацій криміналістичного дослідження жертв злочинів істотно вплинула віктимологія. На думку В. В. Вандишева, становлення віктимології призвело до виникнення нової інформації, нових фактів та нових способів і методів дослідження, які обумовили необхідність теоретичного їх осмислення з позиції різних наук, у тому числі й в інтєресах практики розкриття та розслідування злочинів². Між предметами криміналістики і віктимології існує тісний зв'язок, зокрема, закономірності перетворення особи у жертву реалізуються через закономірності механізму злочину та зумовлюють закономірності виникнення кримінально-релевантної інформації. Тому криміналістичне дослідження жертв злочинів неодмінно має враховувати досягнення віктимології відповідно до тих завдань, що стоять перед криміналістикою. Суттєвими для криміналістики є врахування таких положень віктимології: обґрунтування специфічності жертви як самостійного об'єкта дослідження; комплексне вивчення особи та поведінки жертви до, під час і після злочинного посягання; необхідність дослідження міжособистісних зв'язків і відносин потерпілого з особою або особами, які вчинили злочин; обов'язкове врахування ролі і впливу потерпілого на розвиток злочинної події³. Ці положення віктимології були переосмислені та пристосовані вченими-криміналістами для потреб оперативно-розшукових праців-

¹ Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / Е. Е. Центров. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1988. – С. 13–31.

² Вандышев В. В. Теоретические и практические аспекты взаимосвязи криминалистики и виктимологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Вандышев ; Акад. МВД СССР. – М. : [Б. и.], 1989. – С. 4.

³ Центров Е. Е. Основы криминалистического учения о потерпевшем : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Е. Е. Центров ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1993. – С. 16.

ників, слідчих, експертів, суддів у їх діяльності з розкриття злочинів, розслідування та судового розгляду кримінальних справ. Так, у криміналістиці широко використовується концепція віктимності жертв злочинів із метою з'ясування механізму злочинної події та виокремлення типових ознак таких жертв для побудови криміналістичної характеристики окремих видів злочинів. Важливим також є проведення «віктимологічного аналізу» кожного злочину. Сутністю такого аналізу є діяльність слідчого, прокурора, суду по збиранню, дослідженню та оцінці відомостей про потерпілого, його поведінку до, у момент і після злочинного посягання, коло його спілкування, відносин зі злочинцем із метою використання отриманих результатів для визначення найбільш ефективних тактичних прийомів проведення слідчих і судових дій, виконання завдань розслідування злочинів¹. Сьогодні віктимологічний аналіз є обов'язковою частиною розслідування злочинів, своєрідним інструментом, за допомогою якого досліджується злочин, мотиви його вчинення, встановлюється підозрюваний.

Криміналістичні уявлення про жертв злочинів засновані на використанні досягнень соціології, загальної та судової психології, судової медицини, судової психіатрії та віктимології, які виступають своєрідними джерелами криміналістичних знань. Застосування віктимологічних знань у криміналістиці, на нашу думку, покликано сприяти оптимізації процесу розкриття і розслідування злочинів через поглиблення знань про жертв злочинів (потерпілих від злочинів), так само, наприклад, як і знання з психології сприяють розвитку криміналістичної тактики. Але не варто забувати, що для криміналістики розподіл знань за їх галузевим походженням є дещо умовним, оскільки всі знання про потерпілого у криміналістиці є цілісним утворенням та єдиним сплавом, а тому позиціонуються в решті-решт як криміналістичні.

Визначення місця віктимологічних знань у криміналістиці нерозривно пов'язане з визначенням місця відомостей про особу жертви злочину (потерпілого від злочину) у системі науки, а тому

¹ Курс криміналістики : в 3 т. Т. І. Общеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 99.

перед тим, як надати відповідь на вже поставлене запитання, необхідно проаналізувати місце системи знань про потерпілого у системі криміналістики.

У криміналістичній літературі висвітлені різні погляди з приводу того, яке саме місце знання про особу потерпілого мають посідати у системі науки. Так, особа потерпілого досліджується у межах: 1) криміналістичного вчення про особу (криміналістична гомологія), яка є окремою криміналістичною теорією¹; 2) криміналістичної характеристики злочинів як окремих її елементів²; 3) криміналістичного вчення про потерпілого (криміналістична віктимологія) як окрема криміналістична теорія³.

Останнім часом у криміналістиці активно висловлюються пропозиції про утворення окремого криміналістичного вчення про особу. В. М. Шматов зауважує, що проблема вивчення осіб учасників кримінального процесу є важливою, складною і багатогранною, а тому вимагає свого розгляду у межах окремої криміналістичної теорії⁴. Так, М. О. Лушечкіна визначає криміналістичне вивчення особи як процес установлення криміналістично значущої інформації про злочинця, жертву злочину, а також обвинуваченого, потерпілого та інших учасників процесу розслідування, що включає

¹ Лушечкіна М. А. Криминалистическое изучение личности в тактике расследования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Лушечкіна ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2002. – 26 с.; Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2005. – 781 с.

² Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2010. – С. 464; Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів / В. Ю. Шепітько // Проблеми законності : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 93. – С. 168–174; Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении / В. А. Журавель // Криминалистика и судебная экспертиза / отв. ред. А. Е. Яворский. – Киев : Вища шк., 1983. – Вып. 26. – С. 46–51.

³ Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / Е. Е. Центров. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1988. – 160 с.; Шиканов В. И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств : учеб. пособие / В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1979. – 44 с.

⁴ Шматов В. М. Развитие частной криминалистической теории изучения личности и обеспечения ее прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. М. Шматов ; Волгогр. юрид. ин-т. – Волгоград, 2000. – С. 14.

в себе відомості про властиві їм анатомічні, біологічні, психологічні і соціальні властивості, які необхідні для ідентифікації особи, вирішення тактичних завдань та установа фактичної картини події злочину в процесі його розкриття і розслідування, а також використання в цілях здійснення криміналістичної профілактики. Проблема криміналістичного вивчення особи носить комплексний характер і має розглядатися як у загальній теорії криміналістики, так і в розділах криміналістичної техніки, тактики і методики розслідування окремих видів злочинів¹. Але не всі вчені підтримують таку ідею. Так, Р. С. Белкін до групи «спірних» окремих криміналістичних теорій відносить, зокрема, криміналістичне вчення про особу². Сьогодні однією з проблем формування системи окремих криміналістичних теорій, на думку О. Ю. Головіна, є введення до загальної теорії криміналістики недостатньо аргументованих чи маловідомих теоретичних конструкцій. До їх числа автор відносить, зокрема, криміналістичну гомологію, криміналістичну кадаврологію³. Заслуговує на увагу твердження В. В. Вандишева, який наполягає на необхідності пізнання загальних проблем дослідження жертви злочину у межах комплексного криміналістичного вчення про особу учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка), а прикладних питань – у відповідних розділах, теоріях та вченнях криміналістики, у тому числі в окремих методиках розслідування злочинів та судового розгляду кримінальних проваджень⁴. Криміналістика як окрема наука представлена системою окремих криміналістичних теорій, які мо-

¹ Лушечкина М. А. Криминалистическое изучение личности в тактике расследования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Лушечкина ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2002. – С. 11.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие / Р. С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2001. – С. 5.

³ Головин А. Ю. Некоторые проблемы системы частных криминалистических теорий (учений) / А. Ю. Головин // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2 : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 червня 2002 р.). – Х. : Право ; ХНДІ судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса, 2002. – С. 129.

⁴ Вандышев В. В. Теоретические и практические аспекты взаимосвязи криминалистики и виктимологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Вандышев ; Акад. МВД СССР. – М. : [Б. и.], 1989. – С. 16.

жуть різнитись за ступенем спільності свого предмета. Вони можуть бути «більш загальними» чи «менш загальними», відображаючи більшу чи меншу предметну галузь, більш чи менш значущу групу явищ та процесів¹. Відповідно криміналістичне вчення про особу є «більш загальною» окремою криміналістичною теорією, оскільки досліджує закономірності та поняття, що є загальними як для криміналістичної віктимології, так і для криміналістичного вчення про особу підозрюваного (обвинуваченого). У такому разі криміналістична віктимологія є окремою криміналістичною теорією «менш загального» рівня. Але не слід забувати про співвідношення змістовного наповнення як криміналістичної гомології, так і криміналістичної віктимології, таким чином, щоб знання цих окремих криміналістичних теорій не дублювали одна одну, а лаконічно доповнювали, утворюючи окрему цілісну підсистему.

Ще однією сферою інтенсивного застосування відомостей про особу потерпілого є криміналістична характеристика окремих злочинів. Так, В. Ю. Шепітько зазначає, що дані про потерпілого відбиваються саме у криміналістичній характеристиці злочинів, у цьому їх призначення й головний зміст². На жаль, потерпілий як елемент криміналістичної характеристики злочинів ґрунтовно не досліджувався. Будучи одним із елементів криміналістичної характеристики злочинів, особа потерпілого може займати різне місце в її системі, в одних випадках визначаючи при розслідуванні окремих видів злочинів жорсткі залежності між елементами, в інших – виконуючи більш скромну роль³.

Відомості про особу потерпілого у криміналістичній характеристиці злочинів відбиваються у системі ознак. Вона включає загальні демографічні відомості (стать, вік, місце проживання, на-

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие / Р. С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2001. – С. 303.

² Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів / В. Ю. Шепітько // Проблеми законності : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 93. – С. 168–174.

³ Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. – Харьков : Факт, 2001. – 311 с.

вчання, роботи та ін.), відомості про спосіб життя, риси характеру, звички та схильності, зв'язки (особисті, родинні, службові, побутові та ін.). У методиках розслідування окремих видів злочинів до числа відомостей про потерпілого включають також інформацію про віктимність особи. Інформація про віктимну поведінку потерпілих може мати кілька рівнів, що залежить від: якостей особи жертви, її характеру і темпераменту; обстановки, в якій може відбуватися злочинна подія; раптовості ситуації, яка стимулює як поведінку потерпілого, так і поведінку злочинця¹. Отже, криміналістичне дослідження особи потерпілого (жертви) має створювати наукові передумови для розвитку знань про особу потерпілого, які будуть слугувати розвитку методик розслідування окремих видів злочинів через побудову криміналістичних характеристик окремих видів злочинів. Так, наприклад, класифікація потерпілих надасть можливість розробки типових портретів жертв злочинів певних видів.

Розвиток криміналістичних уявлень про жертву злочину і накопичення великого масиву знань у цій сфері утворили об'єктивні передумови для виникнення окремої криміналістичної теорії – криміналістичного вчення про жертву. Криміналістична віктимологія – це система узагальнених наукових положень про жертв злочинів (потерпілих), що охоплює систему їх криміналістично значущих ознак, типів поведінку, їх зв'язки і взаємодію з особами, що вчинили злочин, та з іншими учасниками кримінального провадження, які спрямовані на удосконалення технічних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій розкриття, розслідування злочинів та судового розгляду кримінальних проваджень. Першим утворити «криміналістичну віктимологію» запропонував В. І. Шиканов².

Науковці висловлюють різні судження з приводу назви такої окремої криміналістичної теорії. Перша група вчених говорить про «криміналістичну віктимологію». Друга група вчених, переважно віктимологів, стверджують про недопустимість застосування тако-

¹ Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. – Харьков : Факт, 2001. – 311 с.

² Шиканов В. И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств : учеб. пособие / В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1979. – 44 с.

го терміна. Так, В. Я. Рыбальська зазначає, що «є істотні відмінності між віктимологією і криміналістичним вченням про потерпілого, які виявляються у специфічності об'єкта дослідження, а тому використання терміна «криміналістична віктимологія» на практиці породжує змішання зовсім різних, хоча і взаємопов'язаних наукових дисциплін, вживання однойменних понять у різних значеннях»¹. Натомість, вчені пропонують застосовувати «віктимологічний підхід у криміналістиці»², чи «віктимологічний аспект криміналістики»³, як певний погляд на проблеми, що досліджуються криміналістикою, через призму віктимології чи застосування даних віктимології у криміналістиці. Зарубіжна наука також пішла шляхом утворення самостійної «судової віктимології», чи «слідчої віктимології»⁴. Так, на думку Б. Турвея (Brent E. Turvey), судова віктимологія⁵ є прикладною дисципліною, метою якої є вивчення, обмірковування й інтерпретація окремих даних про жертву за допомогою наукових засобів. Таке дослідження відомостей про жертву злочину покликане надати відповіді на запитання, які постають у ході досудового розслідування і судового розгляду справи і, відповідно, мають юридичний характер⁶. На нашу думку, застосування терміна «кри-

¹ Рыбальская В. Я. Криминалистическая виктимология? (Размышления виктимолога) / В. Я. Рыбальская, А. Л. Репецкая // Виктимологические проблемы борьбы с преступностью. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1988. – С. 131.

² Там само.

³ Вандышев В. В. Теоретические и практические аспекты взаимосвязи криминалистики и виктимологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Вандышев ; Акад. МВД СССР. – М. : [Б. и.], 1989. – С. 16.

⁴ Petherick W. Victimology: the study of victims in criminal investigation [Електронний ресурс] / W. Petherick. – Режим доступу: http://www.trutv.com/library/crime/criminal_mind/profiling/victimology/7.html. – Заголовок з екрана.

⁵ *Примітка.* Необхідно враховувати особливості термінологічного апарату. Зокрема, у США для позначення положень криміналістичного дослідження жертв злочинів вживається термін «forensic victimology». Дослівний переклад «forensic victimology» на українську мову звучить як «судова віктимологія». Хоча, якщо проаналізувати визначення «криміналістичної віктимології» як окремої криміналістичної теорії та «судової віктимології», що пропонується зарубіжними вченими, то можна зробити висновок про однакове змістовне наповнення цих категорій.

⁶ Turvey Brent E. Criminal Profiling : An Introduction to Behavioral Evidence Analysis / Brent E. Turvey. – Fourth Ed. – Forensic Solutions, LLC Sitka. – Alaska, USA, 2012. – P. 164–186, 656.

міналістична віктимологія» для позначення окремого криміналістичного вчення про жертву злочину за своєю природою та змістовним наповненням відповідає вимогам до застосування термінологічного апарату науки; його використання є цілком обґрунтованим. Аналогічно тому, як у кримінології свого часу утворився віктимологічний напрям дослідження, так й у криміналістиці сукупність знань про жертву злочину вимагає її відокремлення в окрему криміналістичну теорію. Безперечно, правильно зауважують ті вчені, які говорять про лаконічність та точність застосування саме терміна «криміналістична віктимологія», що є оптимальним для позначення окремого криміналістичного вчення про жертву злочину. Протиставляти «криміналістичну віктимологію» і «віктимологічний аспект криміналістики» некоректно, оскільки криміналістична віктимологія – це окрема криміналістична теорія, що присвячена дослідженню жертв злочинів і синтезує знання та дані різних наук, у тому числі й віктимології. Такі знання і дані віктимології фактично й утворюють «віктимологічний аспект криміналістики», користуватись яким пропонують учені.

Спірним твердженням вбачається й те, що «криміналістична віктимологія зародилась у кримінології та відділилась від віктимології – одного з напрямів цієї науки»¹. Підтримуючи таку позицію В. І. Шиканова, Н. Є. Шинкевич теж зауважує, що «криміналістична віктимологія – це лише частина великої галузі знань про жертв різного походження й одночасно більш вузька галузь у порівнянні з кримінальною віктимологією. Криміналістична віктимологія має входити до складу кримінальної, яка, у свою чергу, є складовою загальної віктимології»². У кримінологічній літературі також можна зустріти визначення кримінальної віктимології як комплексної міждисциплінарної галузі, що досліджує проблему жертви злочину з позиції кримінального, кримінально-процесуального, криміналь-

¹ Шиканов В. И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств : учеб. пособие / В. И. Шиканов ; Иркутск. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1979. – С. 11–13.

² Шинкевич Н. Е. Актуальные проблемы криминалистической виктимологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. Е. Шинкевич ; Смоленск. гуманит. ун-т. – Смоленск, 2004. – С. 11.

но-виконавчого права, криміналістики та кримінології. У такому випадку, на думку вчених, саме врахування потреб практики спонукає «роз'єднати» цю комплексну міждисциплінарну галузь знань на складові: кримінологічну, кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу, криміналістичну¹. На нашу думку, спірним вбачається віднесення криміналістичної віктимології до підгалузі чи напряму віктимології, оскільки: по-перше, криміналістична віктимологія є окремою криміналістичною теорією, що входить до системи криміналістики як її елемент; по-друге, криміналістична віктимологія є цілісною системою наукових знань як криміналістичних, так і багатьох інших галузей науки, а отже, визначити ступінь впливу тієї чи іншої галузі знань на цю окрему криміналістичну теорію дуже складно; по-третє, віктимологічне та криміналістичне дослідження жертв злочинів суттєво відрізняються за своєю природою і результатами, а одержана інформація про жертв злочинів покликана вирішувати різні завдання. Криміналістика та віктимологія утворює зовсім різні, хоча і взаємопов'язані наукові знання, а тому застосування терміна «криміналістична віктимологія» не повинно породжувати їх змішання. Застосування терміна «криміналістична віктимологія» у криміналістиці для позначення окремого криміналістичного вчення про жертву злочину має умовний характер. Криміналістична віктимологія не є складовою частиною (підгалуззю чи напрямом) віктимології, однак вона використовує у своїх дослідженнях деякі її положення, концепції, понятійний апарат, методи та засоби, віктимологічну інформацію в цілях вирішення криміналістичних завдань. До речі, така розрізненість наукових поглядів криміналістів на досліджувану проблему тісно пов'язана з дискусіями, що тривають із приводу предмета та місця віктимології у науці.

Дискусійним також є визначення місця криміналістичної віктимології у системі криміналістики. Місце криміналістичної віктимології, на думку В. І. Шиканова, у такому розділі криміналісти-

¹ Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2006. – С. 20.

ки, як методика розслідування злочинів¹. Є. О. Центров не підтримує таке твердження та зауважує, що дослідженням жертви злочину охоплюється більш широке коло закономірностей та явищ, які пов'язані з потерпілим і визначають розроблення тактичних прийомів та засобів, а отже, відносяться не лише до методики розслідування злочинів, а й до інших розділів криміналістики. Автор обґрунтовує її розгляд у вигляді єдиної, стрункої, системи криміналістичних теоретичних положень та фактичних даних, що утворюють цілісне криміналістичне вчення про жертву². О. О. Ексархопуло зазначає, що «криміналістична віктимологія» є вченням, що входить до складу «криміналістичного вчення про злочин» поруч із «вченням про особу злочинця» та ін.³ На нашу думку, криміналістичне вчення про жертву злочину повинно зайняти своє місце у загальній теорії криміналістики, оскільки положення криміналістичної віктимології мають значення не лише для розділу «методика розслідування злочинів», а й для «криміналістичної техніки» та «криміналістичної тактики».

Підбиваючи підсумки викладеного, зазначимо, що віктимологічні знання виступають в якості одного із джерел криміналістичних положень про потерпілого (жертву злочину), і тому їх інтеграція до системи криміналістики здійснюється за допомогою окремих криміналістичних теорій. На нашу думку, тісний зв'язок між віктимологією і криміналістикою прослідковується саме через «криміналістичну віктимологію» і «криміналістичну характеристику злочинів», теоретичні положення яких виступають яскравим свідченням застосування віктимологічних знань у криміналістичних цілях.

В статтє анализируются современные криминалистические представления о жертвах преступлений (потерпевших), подходы в определении места таких ведомостей в системе криминалистики.

¹ Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2006. – С. 18.

² Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / Е. Е. Центров. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1988. – С. 31.

³ Эксархопуло А. А. Предмет и система криминалистики: проблемы развития на рубеже XX–XXI веков / А. А. Эксархопуло. – СПб. : Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – С. 107.

This article analyzes the modern criminalistics understanding of victims, approaches to definition of the place of information about it in the system of criminalistics.

Рекомендовано до опублікування на засіданні лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 6 від 12 червня 2013 р.).

*Рецензент – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **В. Ю. Шепітько**.*